

باستان‌شناسی کتب مقدس و تجربه فرهنگی مسیحیت

سید محمد علی ابطی

واقعیت این است که کتاب‌های مقدس، با هدف نقل تاریخ نازل نشده‌اند. آن‌ها نمی‌خواسته‌اند در ردیف کتاب‌های تاریخی، به عنوان مرجع مستند دوره‌های گوناگون باشند تا مورخان یا آن‌ها را در کنار سایر کتاب‌های تاریخ درباره آن‌ها تحقیق کنند و یا حتی دیدگاه‌های تاریخی خود را با کتاب‌های مقدس تصحیح کنند.

کتاب تاریخ، به سر فصل‌هایی از دوران مورد نظرش می‌پردازد که صرفاً مورخ بتواند دهه‌های گوناگون را ببیند و در یک جمع بندی کلان، بفهمد که در آن چه اتفاقی افتاده و یا چه حکومت‌ها و قدرت‌هایی، زمام امور را در دست داشته‌اند. ولی تقریباً همه داستان‌ها و ماجراهایی که مورد توجه کتاب‌های مقدس است، داستان‌هایی است که در سیر تاریخ نویسی، نکته تعیین کننده‌ای در بر ندارد و علم تاریخ برای دستیابی به وقایعی که در آن نقطه از تاریخ بوده، به آن ماجراها نیاز ندارد.

داستان موسی و شعیب، ماجرای عزیر نبی، داستان موسی و خضر، قضاوت داود و سلیمان، قصه زندگی یونس نبی در شکم ماهی و بسیاری از قصه‌های دیگر قرآن، در سیر نگارش تاریخ - به معنای تاریخ نگاری - اثر گذار نیستند. چنانچه رویدادهای مختلفی که انجیل از گذشتگان نقل می‌کند، مثل فرار کردن طفلی از دست پادشاه فلسطین، فرزندان طب نجار طیبی، از این دست هستند. لذا قرآن و کتاب‌های مقدس به مسأله امثال و مثل اشاره دارند و حقیقت‌هایی را به عنوان امثال برای تقریب ذهن مخاطب مطرح می‌کنند. این حقیقتی است که قرآن و انجیل نیز به آن اعتراف دارند و هرگز ادعای کتاب تاریخ بودن را نداشته‌اند. هر کتابی برای هدفی آمده است که حتی اگر به سراغ تاریخ می‌رود، برای بهره‌وری در جهت هدف‌های مورد نظرش خواهد بود.

کتاب‌های مقدس، فلسفه خود را هدایت بشر دانسته‌اند و از تاریخ به عنوان عبرت بهره گرفته‌اند

نه بیش تر!

درعین اعتقاد به این مهم، آن چه را کتاب‌های مقدس، قصص می‌دانند گرچه تاریخ نیست، ولی بخشی از تاریخی است که عبرت‌گیری از آن، ممکن است. لذا دلیلی بر دروغ بودن آن‌ها نیست. زیرا اولاً خداوند در قرآن، از آن‌ها به عنوان خیر گذشتگان (تاریخ) یاد می‌کند (طه / ۹۹ / ۲۰) یا وحی را پشتوانهٔ امثال قصه‌ها می‌شمارد (یوسف / ۳ / ۱۲). علاوه بر آن که اشتراك کتاب‌های مقدس در قصه‌های تاریخی، می‌تواند تأییدی بر این نکته باشد که خداوند یک سری رویدادهای تاریخی را - و در همه کتاب‌های مقدس - جهت عبرت‌آموزی آورده و آن را به نسل‌های مختلف ارائه کرده است، نام پیامبران و ماجراهای آنان، نوعاً اشتراك اصلی کتاب‌های مقدس است. حتی در جزئیات ماجراهای تاریخی مثل تلاش زن پادشاه مصر برای اغوای یوسف که در قرآن ذکر آن رفته، در آیه‌های ۲۹-۱۴-۴۰ : ۱-۲۳ سفر تکوین نیز آمده است، یا در ماجرای حضرت یحیی، مشترکات جزئی هست:

۱. نامگذاری یحیی: لم نجعل له من قبل سمياً (مریم / ۱۷ / ۱۹)، ما من احد فی عشیرتك يدعی بهذا الاسم (لوقا ۱ : ۶۱)

۲. اسم یحیی (مریم / ۷ / ۱۹)، فطلب لوحاً و كتب علیه اسمه یوحنا (لوقا ۱ : ۶۳)

۳. وکانت امراتی عاقراً و بلغت من الکبر عتیا (مریم / ۸ / ۱۹) فانی انا شیخ و امراتی قد طعنت فی ایامها (لوقا ۱ : ۱۸)

یا قطعی بودن تولد حضرت مسیح، بدون آن که مریم عذرا هم بستر شده باشد، (انجیل لوقا، آیات ۱۲ به بعد و سورهٔ مریم، آیات ۱۴ تا ۲۳).

و یا در ماجرای حضرت موسی به این نقاط مشترک تاریخی در دو کتاب مقدس اشاره شده است.

- معجزهٔ عصا (طه / ۱۸ / ۲۰) و (سفر خروج ۲ : ۱۱)

- تقاضاهای دستیار و معین برای رسالت (طه : ۳۰-۳۶) و (سفر خروج ۱۳ : ۱۷)

- قتل شهروند و به دنبال آن، فرار موسی (طه : ۴۱) و (سفر خروج ۲ : ۱۱)

- حضور موسی در مدین (طه : ۴۲-۴۳) و (سفر خروج ۱۳ : ۱۷)

- تحول جادوگران مصر (طه : ۵۹-۷۸) و (سفر خروج ۲ : ۱۱)

- عبور از دریای سرخ (طه : ۷۹-۸۱) و (سفر خروج ۱۴ : ۵-۲۱)

- حضور در سینا (طه : ۸۵-۸۶) و (سفر خروج ۱۹ : ۳-۹)

اشاره به نکتهٔ دیگری نیز در تأیید وقوع خارجی رویدادها و قصه‌های قرآن و کتاب مقدس، ضرورت دارد و آن، وجود فولکوریک داستان‌های شبیه به داستان‌های پیامبران در تاریخ بسیاری از کشورها و یا در اسطوره‌های آنان است، به نحوی که اشتراك شکل ماجراهای اساطیری این کشورها، حکایت از وقوع ماجرای مهمی در تاریخ دارد که باعث شده تا آن ماجرای مهم - به صورت فولکلور و یا داستان تاریخی و اساطیری کشورهای مختلف - نقل شده و مطرح باشد.

برای مثال، ترجمه‌ای از بخش کتابی با عنوان «فولکلور یونان»، چاپ بخش سیاحتی آن

کشور، ماجرای مشابه با به آتش انداختن ابراهیم را به عنوان قصه قدیمی یونانی را ذکر می کند. * یا در قصه های اساطیری اتیوپی منقول است که یک بار بزرگی، دریا را شکافت و از آن عبور کرد. ** با توجه به این مقدمات، قرآن پژوهان و علاقه مندان به دین ها برای حفاظت از قداست کتاب های مقدس - باید در کنکاشی جدی، جغرافیای رویدادهای تاریخی کتاب های مقدس را پیدا کنند و در سیر تطور و تحول کره زمین و تحویل و تحول تمدن ها و تغییرات مختلف، جغرافیای قصه های قرآن را ثبت کنند تا در این تحولات، بر ادعای صداقت کلام، دمی خدشه وارد نشود و محققان همه دوران ها بتوانند در مسیر ماجرای کره خاکی، جغرافیای قصه های کتب مقدس را رصد کنند و طبیعتاً باید از همه امکانات علمی نیز برای دستیابی به این مهم بهره ببرند. علم باستان شناسی می تواند به این طرح خدمت کند.

ضرورت تشکیل سازمان جهانی مشترکی برای مستند ساختن جغرافیای کتاب های مقدس - در مشترکات - با بهره گیری از آخرین دستاوردهای علمی و فنی و تجربیات موجود جهانی و یا لا اقل وجود سازمان مشترک در جهان اسلام، پیرامون قرآن به شدت احساس می شود، تا در اثر آن تلاش های بخش های مختلف قرآنی که به نقاط جغرافیایی مختلفی اشاره دارد، مستند باشد تا اگر در سیر تطور زمین، تغییرات عمده ای به وجود آمده باشد، یا در آینده پدید آید، به اصالت تاریخی قصه های قرآنی، لطمه ای وارد نکند.

این بحث اگر چه در ایران به عنوان بحثی بدیع و نو، اخیراً - و چنان چه از مسئولان روشن اندیش مجله بینات انتظار می رفت - در این مجله آغاز شده، ولی مسیحیان تا کنون در این مجال بحث های فراوان ارائه کرده اند و تحقیقات مختلفی را به جامعه دینی مسیحی ارائه داده اند.

اشاره به نمونه هایی از آن - به عنوان نمونه گیری و بهره از تجربه دیگران - برای پژوهندگان قرآنی می تواند مفید واقع شود.

اولین تحقیق، اطلس الكتاب المقدس نام دارد. این جزوه در ۳۲ صفحه بزرگ توسط ه-ه-دولی تألیف و در دارالعمدانیه لبنان به زبان عربی منتشر شده است. متأسفانه اطلاعات بیش تری از نویسنده و حتی تاریخ نگارش آن در دست نیست.

بخش اول کتاب با نام وصف مفصل لجغرافیه اراضی الكتاب المقدس، مناطق فلسطین شمالی، فلسطین میانی، ساحل فلسطینی و یهوذا، سامره، وادی اردن، فلسطین جنوبی و شرق اردن را به عنوان مناطق مختلفی که به نوعی در کتاب مقدس بدان اشاره رفته است، به تفصیل از نظر جغرافیایی شرح داده و نام شهرها، روستاها، وضعیت تمدن و اطلاعات عمومی و جغرافیایی آن ها را آورده است.

* جزوه «یونان السیاحی»، چاپ شرکت توریستی ساما، ترجمه از متن یونانی.

** الافارقه، چاپ دارالنور، مصر، ج ۳.

در بخش دوم، همه جاهایی را که در کتاب مقدس ذکر شده اند، فهرست کرده و در توضیح هریک از آنان، جغرافیا و رویدادهایی را که در آن مکان اتفاق افتاده - و به نوعی مورد اشاره کتاب مقدس هست - با ذکر شماره نقشه آن آورده است.

در این بخش با نام فهرس اسماء الاماکن که اصلی ترین بخش کتاب بشمار می رود، به چندین مکان اشاره شده که با کلمه افسوس آغاز و به کلمه یونان ختم شده است.

نویسنده در شرح اولین و آخرین نام های جاها، چنین آورده است:

افسوس، شهری در آسیای صغیر که در آن، آنتیگوس در ۳۰۱ قبل از میلاد سقوط کرد و پس از آن، فلسطین به زیر سلطه بطالسه مصر در آمد و یک قرن به همین نحو گذشت.

یونان (یاوان)، منطقه پر آوازه در اروپای جنوب شرقی است که فرهنگ آن بعد از فتوحات اسکندر، به همه آسیای غربی نفوذ کرد. اسم یونان برگرفته از یکی از اسامی قبیله های اغریقیه است که تنها در مبحثی از مرجع های عهد قدیم به آن اشاره شده است. اولین بار اسکندر مقدونی در سفر خود به بلاد یونان، کنیسه هایی در آن منطقه پدید آورد.

بخش مهم و قابل توجه دیگر این جزوه، وجود بیش از بیست نقشه تاریخی است که در کتاب آمده و به ترتیب درباره این حوادث است:

الف: نقشه های تاریخی تا ظهور مسیح ﷺ

۱. نقشه شرق دنیای قدیم، مرکزهای رویدادهای قدیمی کتاب مقدس و امپراتوری های بزرگ. مسیر سفر پدران قدیمی در آن با علامت فلش مشخص شده است. ۲. نقشه کنعان قبل از ورود عبرانیان و مهم ترین مرکزهایی که پدران قدیمی از آن ها دیدن کرده اند. ۳. نقشه بیابان های مربوط به شرق ادنای قدیم (که در این فصل به خاطر مشکل بودن یافتن مسیر حرکت حواریون، به صورت احتمالی، راه مشخص شده است). ۴. نقشه محل سکونت عبرانیان در کنعان و مهم ترین مرکزهایی که یثوع و قضاة به سراغ سبطی ها رفته اند و در کنار آن، در نقشه کوچکی، محل سکونت اسباط مختلف آمده است. ۵. نقشه مملکت شمالی و جنوبی - مهم ترین منطقه هایی که از زمان ملک شاول تا سقوط اورشلیم در ۵۸۶ قبل از میلاد بوده است. ۶. نقشه مهم ترین منطقه هایی که حفاری های تاریخی - از ابتدا تا دوران معاصر - در آن صورت پذیرفته و آثاری که مرتبط با محتوای کتاب مقدس در آن یافت شده است. ۷. نقشه امپراتوری مصر، حدود ۱۳۰۰ سال پیش از میلاد. ۸. نقشه امپراتوری آشوری، در حدود ۶۵۰ سال پیش از میلاد. ۹. نقشه امپراتوری بابل، حوالی ۶۰۰ سال قبل از میلاد. ۱۰. نقشه امپراتوری پارس، حدود ۴۵۰ سال پیش از میلاد. ۱۱. نقشه امپراتوری یونان، حدود ۳۰۰ سال پیش از میلاد. ۱۲. نقشه امپراتوری روم، در زمان حضرت مسیح ﷺ. ۱۳. نقشه فلسطین، در زمان حضرت مسیح ﷺ. ۱۴. نقشه سفر تبشیری اول پولس. ۱۵. نقشه سفر تبشیری دوم پولس. ۱۶. نقشه سفر تبشیری سوم پولس. ۱۷. نقشه اولین

کلیساها در منطقه های جغرافیایی (کلیساهای دوران مسیح و کلیساهای دوران یوحنا، جداگانه مشخص شده اند.)

ب: نقشه های مسیر انتشار مسیحیت

۱۸. نقشه های سیر انتشار مسیحیت از فلسطین به ساحل نشینان دریای سپید میانه و انتشار آن (در سال ۴۰۰ میلادی) به وادی نیل تا بلاد حبشه.

۱۹. نقشه انتشار مسیحیت در قرن ۱۳ میلادی. در این قرن، مسیحیت در آسیای صغیر و جزایر عربی و شمال آفریقا، در اثر ظهور اسلام، به شدت دچار ضعف شد، ولی در مقابل، توانست به چین و اروپای غربی و شرقی نفوذ کند.

۲۰. نقشه چگونگی انتشار مسیحیت بین قرون ۱۳ تا ۱۷ میلادی. در این ایام، تجار اروپایی، قاره های جدیدی را کشف کردند و شهرهای جدیدی پایه گذارند و اهالی آن ها را عمدتاً مسیحی ساختند. در این قرون، کلیسای مرکزی، مبلغان بسیاری به آمریکای جنوبی فرستاد و بسیاری از پروتستان ها نیز در اثر فشارهای اروپا، به آمریکای شمالی پناه بردند و همزمان، مسیحیت ارتدوکس به شرق روسیه راه یافت.

۲۱. وضعیت مسیحیت در قرن ۱۸ میلادی.

۲۲. نقشه سال های ۱۸۵۰ تا ۱۹۰۰ میلادی. در این مدت، تلاش تبلیغی مسیحیت گسترش یافت و همه گروه های پروتستان، کاتولیک و ارتدوکس اقدام به اعزام مبلغ کردند. این ایام، به سال های رشد کلیسا شهرت یافت. در این دوره، کلیسای مسیحی در اروپا، آسیا، آفریقا و آمریکا، حضور وسیع تری یافت.

۲۳. محل حضور و استقرار متدینان به ادیان اصلی در دوران حاضر، در این نقشه آمده است. در این نقشه محل سکونت مسیحیان، یهود، مسلمانان، هندوها، پیروان کنفوسیوس، بودایی ها، شیته ها و بت پرستان آمده است.

در بخش دیگری از کتاب، دو نمودار هست. در یکی از آن ها تاریخ را از نظر دیدگاه رویدادهای مختلف دینی حفاری کرده و از ۲۰۰ سال پیش از میلاد تا سال ۱۹۰۰، حوادث دینی و مسیحی را با ذکر تاریخ آن فهرست کرده و در نمودار دوم، پیشرفت ها و شکست های تاریخی انتشار دین مسیح را فهرست کرده است.

اطلس الدار سین، اثر باستان شناسانه دیگری از کتب مقدس

اثر دیگری که مسیحیان در باستان شناسی کتاب مقدس ارائه کرده اند، اطلس الدار سین للکتاب المقدس نام دارد که در آن، ۳۰ نقشه رنگی در مورد اماکنی که در کتاب مقدس از آن ها یاد شده، از دوران حضرت ابراهیم تا بر پایی اولین کنیسه، چاپ شده است. این جزوه توسط دارالکتاب

المقدس فی الشرق الاوسط طبع گردیده است. در مقدمه آورده است که یک انسان مسیحی، زمانی که می خواهد کتاب مقدس را ورق بزند، باید این جزوه را در کنار خود جای دهد تا مسیری را که ابراهیم و بنی اسرائیل و مسیح و پولس رسول طی کرده اند، دقیقاً بر روی نقشه ببیند و یا نقاطی را که به نوعی در کتاب مقدس، ذکر آن ها رفته، مشخص گرداند.

در نقشه ۱ و ۲ کتاب با نام اراضی کتاب مقدس، تمام محدوده ای را که به نوعی، کتاب مقدس از آن یاد کرده، آورده است. این نقشه از شرق به ایران، از غرب به انتهای باختری اروپا، از جنوب به مرزهای آفریقای سیاه و از شمال به روسیه و اروپای شرقی امروز محدود می شود. اسامی سایر نقشه ها عبارتند از:

ابراهیم و اسحاق و یعقوب - ابراهیم و خانواده اش در کنعان - مسیر خروج نسل ابراهیم از مصر - مسیر عبور نسل ابراهیم از اردن - ورود بنی اسرائیل به کنعان - تقسیم سرزمین های بنی اسرائیل - محدوده حکومت شاول، پادشاه بنی اسرائیل - محدوده حکومت متحده سلیمان، فرزند شاول (بنی اسرائیل) - تقسیم کشور بنی اسرائیل توسط اسباط اسرائیل - مناطق حضور انبیاء بنی اسرائیل - نقشه چهار امپراتوری بزرگ پارس، آشوری، بابل و یونان - فلسطین در دوران حکومت مکابین - نقشه طبیعی فلسطین در دوران مسیح علیه السلام - محل حضور حضرت مسیح علیه السلام در جلیل - فلسطین در ایام حضرت مسیح علیه السلام - اورشلیم در ایام مسیح علیه السلام - مسیر انتشار مسیحیت قبل از پولس رسول - سفرهای تیشیری پولس رسول در مناطق مختلف - محل اولین کنیسه ها - مهمترین مناطق خاورمیانه که در آنها آثار باستانی کشف شده اند - مناطق قدیمی مهم در فلسطین و اردن.

این جزوه، در کنار بسیاری از نقشه ها، آیه هایی از انجیل را که به آن بخش اشاره کرده است، آورده و در پایان، جزوه راهنمای معجم جغرافی است که به ترتیب حروف الفبا، اسامی مناطق را ذکر کرده و در مقابل هریک، محل آن را در نقشه های همین جزوه، مشخص کرده است.

این دو تحقیق باستان شناسانه از انجیل، نمونه ای است که قرآن پژوهان می توانند با بهره گیری از این تجربه ها و با کمک متخصصان باستان شناسی و جغرافیا، نقشه های جغرافیایی قرآن را ترسیم کنند و به نوعی، بر صادق بودن قرآن در حوادث تاریخی، تأکید ورزند.

علاوه بر آن، باستان شناسی قرآن می تواند آغازی بر ترسیم جغرافیای رویدادهای بزرگ تاریخی اسلام مانند جنگ ها، فتوحات اسلام، تاریخ امامان معصوم علیهم السلام، مراکز درگیرهای انقلابیون دوران معصومین و ردیابی سفرهای سرنوشت ساز پیامبر و امامان معصوم علیهم السلام باشد.

این نوع تحقیقات، ضمن آن که تاریخ قرآن و پیامبر و معصومین علیهم السلام را مستند خواهد ساخت، زمینه تحقیقات نو و بدیعی خواهد شد که آشنایی جغرافیایی با مسیر تحولات معصومین علیهم السلام، مبنای آن خواهد گشت.

